

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาในระบบเศรษฐกิจชุมชน : มองผ่าน "ตลาดนัด" วันอาทิตย์สถานีรถไฟสงขลา¹

พรชัย นาคสีทอง² และอภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์³

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เป็นผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง "ตลาดนัด" วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา รวมทั้งศึกษาวิถี วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ด้วยการมองผ่านตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาซึ่งชี้ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาในระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้การ "วิจัยเชิงคุณภาพ" (Qualitative Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ที่เน้นข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ประกอบกับข้อมูลภาคสนาม (Field Research) จากการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่และบุคคลที่มีความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอผลรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลาซึ่งเปิดให้บริการทุกวันอาทิตย์ตั้งแต่ช่วงเวลาเช้าถึงเที่ยง กำเนิดขึ้นพร้อมๆ การเปิดให้บริการเดินรถไฟสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2460 ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2515 ตลาดนัดได้ขยายพื้นที่ไปยังบริเวณถนนปละท่าและถนนรามวิถี ปัจจุบันตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาอยู่ภายใต้การบริหารจัดการพื้นที่ตามเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องการจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ พ.ศ. 2549 โดยแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบออกเป็น 2 ส่วน คือ

¹ บทความชิ้นนี้ปรับปรุงจากรายงานวิจัยเรื่อง เรื่อง "ตลาดนัด" วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา โดยการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ประจำปี ๒๕๕๐ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ศาตราจารย์ชวน เพชรแก้ว และคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ภาคใต้ ที่ได้พิจารณาผลงาน ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ตลอดจนคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องประการใดของบทความชิ้นนี้ย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ผู้มีนามข้างต้นหาได้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ประการใดไม่

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

³ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

พื้นที่ในสวนความรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับ พื้นที่ในสวนความรับผิดชอบของ
ผู้รับสัมปทาน (บริษัท มิตรทอง จำกัด)

ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่เป็นศูนย์รวมการติดต่อและคมนาคมของชุมชนต่างๆ ในลุ่ม
ทะเลสาบสงขลา และปัจจัยด้านสินค้ากับการบริการที่หลากหลายส่งผลให้ตลาดนัดบริเวณ
สถานีรถไฟสงขลากลายเป็นแหล่งซื้อขาย ส่งผ่าน แลกเปลี่ยนอาหาร ผลผลิต และวัฒนธรรม
การบริโภคพื้นถิ่น ระหว่างผู้คนและชุมชนในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา (ระหว่างผู้ผลิตกับ
ผู้บริโภค ระหว่างเมืองกับชนบท หรือระหว่างชุมชนชาวประมงริมทะเลกับชุมชนชาวนาในเขต
ทุ่งราบกับชุมชนชาวไร่ชาวนาในเขตเชิงเขา) และก่อให้เกิดการสร้างงาน จ้างงานและบริการ
อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องอีกจำนวนมาก

ขณะที่องค์ประกอบของตลาดนัดฯ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนในสถานะต่างๆ ทั้งผู้ผลิต
ผู้จัดจำหน่าย ผู้บริโภค และผู้ให้บริการ โดยผู้คนเหล่านี้ใช้พื้นที่ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณ
สถานีรถไฟสงขลาเป็นศูนย์กลางของการพบปะสังสรรค์ โดยใช้กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน
สินค้าและวัฒนธรรมการบริโภคเป็นตัวเชื่อมประสานให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม
ของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา กระทั่งกลายเป็นเครือข่ายระบบเศรษฐกิจชุมชน

คำสำคัญ : ตลาดนัด, ลุ่มทะเลสาบสงขลา

ABSTRACT

This research aims to study the context of change of the weekend market in Songkhla Train Station area, as well as the cultural way and the social relation network of consumption of the people in Songkhla Lake basin perceived from the market. Qualities Methodology has been applied in the research by using Historical Approach which was based on Documentary, Field Studies, and Oral History. The Report of Research is presented by Analytical Description.

The studies found that the weekend market in Songkhla Train Station area, open every Sunday from morning to noon, originated concurrently with the opening of Songkhla Railway in 1917. In 1972 the market expanded to the front side of Informal Education Center, which included Plata Road and Ramwithee Road. Although the railway

has ceased the service since 1978, the weekend market continues to open and gains popularity among local traders and consumers. Nowadays the market is administrated under the Municipal Law of Trade in Public Space 2006 issued by Songkhla Municipal Government. The market has been divided into two zones: the area under control of Songkhla Municipal Government, and the area under supervision of Mitrtong Company Limited.

Important factors that make the weekend market in Songkhla Train Station area a popular spot comprise:

1. Ideal location – The market is situated in the center of the community transportation.
2. Various products and services – Extensive range of products sold includes industrial, agricultural, fishery and entertainment products, accessories, handicrafts and rare antiques to suit all shoppers' needs.

The weekend market in Songkhla Train Station area serves as a place to sell, transfer, and exchange local food, products and consumption culture between people in Songkhla Lake Basin. Economic and social exchange activities among different groups of people in the market e.g. producers, buyers, sellers, and service providers, formulate an environment for social gatherings, as well as create social network. Therefore the weekend market in Songkhla Train Station area apparently reflects the social networking of consumption of the people in Songkhla Lake Basin.

Keyword : Weekend market, Songkhla Lake basin

ความเป็นมาและความสำคัญ

...วัฒนธรรมการมีวันนัดนี้นิยมกันอย่างแพร่หลายทั่วทั้งภาคใต้โดยเฉพาะในชนบท เพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรกรรมที่ผลิตได้เองในถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ และเพื่อซื้อหาของกินของใช้ที่จำเป็นบางอย่าง...สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งมักเป็นผลผลิตทางการเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ในละแวกนั้น...สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งจึงเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการพื้นฐานบอกทรัพยากรในท้องถิ่น ค่านิยม และศักยภาพของสังคมนั้นๆ ได้อย่างดียิ่ง...ชาวชนบทนิยมใช้วันนัดเป็นวันนัดหมายพบปะกันแทนการใช้วันตามปฏิทินและมีบ่อยครั้งที่นักปกครองระดับท้องถิ่นเลือกเอาวันนัดเป็นวันพบปะประชาชนเพื่อชี้แจงข้อราชการ หรือจัดกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่น จึงนับได้ว่าวันนัดเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองท้องถิ่นมาแต่อดีต..

(สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2542 : 7156 - 7159)

หากศึกษาย้อนกลับไปดูพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้จะพบว่ากิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานก่อเกิดเป็นชุมชนพัฒนาสู่ความเป็น "เมือง" สู่ "รัฐ" และ "อาณาจักร" เช่น ตามพรลิงค์ ไชยา สทิงพระ ลังกาสู่กะ เป็นต้น โดยเมืองเหล่านี้มีพัฒนาการมาตั้งแต่การตั้งหลักแหล่งเป็นสถานการค้าพัฒนาเป็นเมืองท่าค้าขายและกลายเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าก่อเกิดเป็นรัฐหรืออาณาจักรตามลำดับ (ธิดา สาระยา. 2528 : 12)

ทั้งนี้ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้า หรือ การค้า สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทตามลำดับของขนาดได้แก่ ย่านป่า¹ ย่าน² และ ตลาด สำหรับตลาดแบ่งได้ 2 ชนิด คือ ตลาดน้ำ และ ตลาดบก (สมคะเน แผลงฤทธิ์. 2548 : 5) นอกจากนี้ ยังปรากฏว่ามีการแลกเปลี่ยนสินค้า ตามวันและสถานที่ที่กำหนด อาจจะมีการนัดหมายกันทุกวันหรือมีการนัดหมายกันเป็นช่วงเวลาครั้งคราว ที่เรียกว่า "ตลาดนัด" หรือ "วันนัด" ตามแหล่งชุมชนต่างๆ ด้วย

¹ หมายถึง แหล่งหรือชุมชนการค้าที่มีสินค้าในลักษณะหรือประเภทเดียวกันจำนวนมากๆ แต่มีสินค้าไม่กี่ประเภท

² หมายถึง แหล่งหรือชุมชนการค้าที่มีสินค้าหลากหลายชนิด

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า **"ตลาดนัด"** ไว้ว่า หมายถึง ที่ชุมนุมเพื่อซื้อขายของต่างๆ ซึ่งมีได้ตั้งอยู่ประจำ จัดให้มีขึ้นในวันที่กำหนดเท่านั้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. 2546 : 433) ซึ่งในความหมายนี้ตรงกับคำว่า **"วันนัด"** ของภาคใต้ ที่หมายถึงวันที่จัดให้มีตลาดขึ้นเฉพาะในสถานที่และเวลาที่กำหนดเพื่อเป็นที่ชุมนุมซื้อขายของต่างๆ ซึ่งมีได้ตั้งอยู่ประจำ (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. 2542 : 7156 - 7159)

"ตลาดนัด" หรือ **"วันนัด"** ตามที่ปรากฏหลักฐานในภาคใต้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญในฐานะกลไกหนึ่งในโครงสร้างทางสังคมของระบบเศรษฐกิจชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชนในระบบเศรษฐกิจชาติ ขณะเดียวกัน **"ตลาดนัด"** ยังสะท้อนวิถี ชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ตลอดจนภูมิปัญญาและการรับ-ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมด้วย นอกจากนี้ ตลาดนัดยังชี้ให้เห็นมิติอื่นๆ เป็นต้นว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพของพื้นที่ เช่น สถานที่ต้องห้าม/หวงห้ามที่มีระเบียบควบคุม สถานที่ห้ามจอด เปลี่ยนสภาวะไปในช่วงเวลาหนึ่งกลายเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายของกิจกรรมแลกเปลี่ยน ตลาดนัดฯ ทำให้พื้นที่ที่เป็นระเบียบเรียบร้อยกลายเป็นพื้นที่ที่สับสนวุ่นวายด้วยผู้คน que เข้ามาร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้าบริการ ความคึกคักดีสีห์ของพื้นที่คลายลง กฎระเบียบที่ควบคุมพื้นที่บางอย่างหายไปกลายเป็นพื้นที่สาธารณะถูกต้องทางสังคม ดังกรณีพื้นที่ชาวแดงห้ามจอด (อริตา สุนทรโรทก. 2549 : 103 - 140)

หากกล่าวถึง **"ตลาดนัด"** ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลาในเขตเทศบาลนครสงขลา นับเป็นตลาดนัดหนึ่งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชุมชนท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่ลักษณะเด่นของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา คือ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนจากถิ่นต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มฝั่งทะเลหรือที่รู้จักกันในนาม **"โหม้เล"** ที่เกิดจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนผลิตผลที่เหลือจากการใช้ในครัวเรือน หรือผลผลิตส่วนเกินที่มาจากการผลิตของชุมชนและมาทำการแลกเปลี่ยนในพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

รูปภาพ แสดงป้ายสถานีรถไฟสงขลาและแสดงแม่ค้า
ขนส่งสินค้าด้วยรถโดยสารประจำทาง

บทความชิ้นนี้จึงเป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่เข้ามาหากินและชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะชุมชนในเขตที่ราบลุ่มฝั่งทะเลหรือที่รู้จักกันในนาม "โหม่งเล" โดยเน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ผู้คนในชุมชนผลิตและมานำแลกเปลี่ยนใน "ตลาดนัด" ด้วยการศึกษาผ่าน "ตลาดนัด" วันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ซึ่งถือเป็นหน่วยทางสังคมสำหรับผู้คนในอาณาบริเวณทะเลสาบสงขลาใช้เป็นศูนย์กลางในการติดต่อสัมพันธ์กันและกัน

อนึ่ง แม้จะมองว่าการศึกษาในครั้งนี้เป็นลักษณะเพียง "ใบไม้หยิบมือ" เพื่อใช้ค้นคว้าเรื่องราวของป่าทั้งป่า แต่ก็เชื่อว่าใบไม้หยิบมือนั้นเป็น "หยิบมือ" ที่ใหญ่และลึกพอที่สามารถใช้อธิบายเรื่องราวของป่าได้ (แต่คงต้องใช้ข้อสรุปที่สมบูรณ์แต่อย่างใด) ด้วยอาศัยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ที่อยู่บนพื้นฐานของข้อมูล เพื่อก่อให้เกิดทัศนะตามกระบวนการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและบริบทความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
2. เพื่อศึกษาวิถี วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนที่เข้ามาข้องเกี่ยวกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา โดยเน้นวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ระเบียบวิธีวิทยาในการศึกษา

ระเบียบวิธีวิทยาในการศึกษาเน้นการ "วิจัยเชิงคุณภาพ" ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนไทยในพื้นที่ในลักษณะ Oral History พร้อมกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ส่วนการนำเสนอผลการวิจัยเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการศึกษา

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง "ตลาดนัด" วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ซึ่งชี้ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาในระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยมีประเด็นการนำเสนอ กล่าวคือ

1. ชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หากพิจารณาหรือจัดแบ่งพื้นที่ตามหลักการทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ทะเลสาบสงขลาแบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ คือ ทะเลสาบตอนล่าง ทะเลสาบตอนบน และทะเลน้อย (ไพโรจน์สิริมมตารณ และ อังสุณีย์ ชุนหปราน. 2542 : 3057. และ สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2545 : 9 - 17) สามารถอธิบายได้ดังนี้

ทะเลสาบตอนล่างมีอาณาเขตตั้งแต่ปากทะเลสาบไปจนถึงช่องแคบปากกรอดำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสิงหนคร อำเภอกวนเนียง อำเภอบางกล่ำ และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีพื้นที่รวมประมาณ 185.8 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกของน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร สภาพน้ำเป็นทั้งน้ำเค็มและน้ำกร่อย

ทะเลสาบตอนบน หรือ ทะเลหลวง หรือที่ชาวบ้านทั่วไปในจังหวัดพัทลุงเรียกกันว่า "ทะเลสาบลำปำ" มีอาณาเขตตั้งแต่ช่องแคบปากกรอไปจนถึงทะเลน้อยครอบคลุมพื้นที่อำเภอปากพะยูน อำเภอบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง และติดเขตพื้นที่การปกครองของอำเภอรโนด อำเภอกระเสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีพื้นที่รวมประมาณ 829.6 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกของน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร สภาพน้ำทางตอนล่างเป็นน้ำกร่อย แต่ทางตอนบนเป็นน้ำจืด

ทะเลน้อย หรือบริเวณทางตอนเหนือของทะเลสาบตอนบน มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่แยกส่วนกับทะเลสาบ โดยมีลำคลอง 2 สายเชื่อมระหว่างทะเลน้อยกับทะเลสาบตอนบน คือ คลองนางเรียบและคลองปากประ ทะเลน้อยมีพื้นที่ 27.2 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกของน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร สภาพน้ำเป็นน้ำจืด ทางตอนเหนือของทะเลน้อยมีสภาพเป็นพรุขนาดใหญ่ที่เรียกกันว่า "พรุควนเคร็ง" มีพื้นที่ 195,545 ไร่ อยู่ในเขตรอยต่อของจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช โดยอยู่ติดเขตพื้นที่การปกครองของอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งน้ำที่เรียกว่า **"ลากูน"** (Lagoon) หรือทะเลกึ่งปิด เนื่องจากทางตอนล่างของทะเลสาบมีทางออกสู่อ่าวไทยได้ จากลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลามีความหลากหลายมาก เพราะได้รับอิทธิพลทั้งจากน้ำเค็มที่หนุนเข้ามาจากอ่าวไทย และจากน้ำจืดที่ไหลลงมาตามลำคลองสายต่างๆ ปริมาณน้ำจืดเกือบทั้งหมดที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลามาจากลำคลองหลายสายในเขตจังหวัดพัทลุงและสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่จะไหลลงสู่ทะเลสาบตอนบน ดังนั้นปริมาณน้ำจืดในทะเลสาบสงขลาจะมีมากหรือน้อยจึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำจืดในลำคลองสายต่างๆ ปริมาณฝนที่ตกในทะเลสาบและบริเวณโดยรอบ จึงมีผลอย่างยิ่งต่อปริมาณน้ำจืดในทะเลสาบสงขลา จากสภาพดังกล่าวส่งผลให้ทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศแบบ 3 น้ำ คือมีทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด กล่าวคือในบริเวณ **"ทะเลสาบตอนล่าง"** จะมีสภาพน้ำเป็นน้ำเค็มโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บริเวณใกล้ๆ ปากน้ำ และจะเป็นน้ำกร่อยบ้างทางตอนเหนือขึ้นไป ส่วนในบริเวณ **"ทะเลสาบตอนบน"** จะเป็นน้ำกร่อยและน้ำจืด โดยทางตอนล่างจะเป็นน้ำกร่อย ทางตอนเหนือขึ้นไปจะเป็นน้ำจืด และในบริเวณ **"ทะเลน้อย"** ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือสุดของทะเลสาบจะเป็นน้ำจืด จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความเค็มของน้ำในทะเลสาบจะค่อยๆ ลดลงตามลำดับจากบริเวณปากน้ำไปสู่ทางตอนเหนือของทะเลสาบ ด้วยสภาพเช่นนี้จึงส่งผลให้ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเลมากที่สุดแหล่งหนึ่ง โดยมีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์แตกต่างกันไปในแต่ละเขตพื้นที่ของทะเลสาบ (สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2545 : 9 - 17)

แต่หากพิจารณาในแง่ของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและลักษณะเฉพาะทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่าพัฒนาการของชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลา เริ่มแรกตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมทะเลต่อมาเมื่อเกิดความหนาแน่นด้านประชากรประกอบกับความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยอื่นๆ ทั้งทางธรรมชาติ

และวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายและขยายการตั้งถิ่นฐานออกไปยังพื้นที่ทุ่งราบและพื้นที่ในเขตเชิงเขา ก่อเกิดชุมชนใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ชุมชนชาวประมงริมทะเล ชุมชนชาวนาในทุ่งราบ และชุมชนชาวไร่ชาวนาในเขตเชิงเขา ลักษณะของสภาพภูมิศาสตร์ และลักษณะของวิถีชีวิตของชุมชนต่างๆ เหล่านี้ ปรากฏและรู้จักของคนท้องถิ่นในนาม "โหมเล" "โหมท่ง" และ "โหมเหนือ" (ยงยุทธ ชูแว่น และคณะ. 2541 : 117 - 158., จรูญ หนูทอง. 2547 : 27 - 27)

1. ชุมชนในเขตที่ราบลุ่มฝั่งทะเลหรือ "โหมเล" ได้แก่ ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มรอบๆ ทะเลสาบกินอาณาบริเวณเล็กจากชายฝั่งเข้าไปประมาณ 10 กิโลเมตร ผู้คนบริเวณนี้มีชีวิตผูกพันอยู่กับการประมง ทำนา และค้าขายทางเรือ
2. ชุมชนในเขตทุ่งราบตอนกลางหรือ "โหมท่ง" ได้แก่ ชุมชนบริเวณที่ราบตอนกลางระหว่างชายฝั่งกับเชิงเขาเขต "เขาควน" มีพื้นที่กว้างขวาง ที่สุดสภาพทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มและอาจจะมีภูเขาเตี้ยๆ พรุและควนสลับอยู่บ้างในบางพื้นที่ ผู้คนมีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำนา เลี้ยงสัตว์ และหาปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ
3. ชุมชนในเขตภูเขาและควนหรือ "โหมเหนือ" เป็นเขตพื้นที่ทางตะวันตกสุดแถบเทือกเขาบรรทัด สภาพพื้นที่เป็นภูเขาและควนสูงต่ำสลับด้วยพื้นราบ ผู้คนมีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำสวน ทำไร่และหาของป่า

ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนชาวลุ่มทะเลสาบเป็นสังคมเกษตรกรรมหรือชนบท ประกอบกับดินแดนแถบนี้เป็นอยู่อารยธรรมทางผ่านของวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะศาสนาสำคัญของโลกทั้งศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู พุทธศาสนา (มหายานและเถรวาท) และศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมของชาวลุ่มทะเลสาบจึงมีรากเหง้ามาจากความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติและวัฒนธรรมเกษตรกรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สังคม-วัฒนธรรมของชาวลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็น "พุทธเกษตร" ดังที่ปรากฏร่องรอยและหลักฐานอยู่ในปัจจุบันตามท้องถิ่นและชุมชนต่างๆ รอบริมทะเลสาบสงขลา ที่สำคัญชุมชนเหล่านี้ต่างมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาและติดต่อสัมพันธ์กัน ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชนเหล่านี้สะท้อนออกมาในลักษณะของมุขปาฐะ/นิทานพื้นบ้านอย่างเรื่อง "เกลอเขา เกลอเล" หรือเรื่อง "สามเกลอ" (ประมวล มณีโรจน์. 2551 : 7)

"ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา" จึงเป็นลักษณะภูมิเวศน์ที่รวมเอาความหลากหลายในหลายๆ เนื้อหาอยู่ด้วยกัน ทั้งเชื่อมโยงกันผูกพันกันเป็นลูกโซ่ ทั้งทางชีวภาพ กายภาพ ตลอดจนสังคมของผู้คนที่อาศัยและดำรงอยู่ ซึ่งหมายรวมถึงวิถีของการผลิต

การประกอบอาชีพ ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่ชักชวนเข้าด้วยกันโดยวิถีของการผลิต การพึ่งพาอาศัยของระบบเครือญาติ ศาสนาและวัฒนธรรม อันเก่าแก่และโดดเด่นมาแต่อดีตกาล (นฤทธิ ดวงสุวรรณ. 2545 : 46 – 48, 84 – 85)

หากเป็นไปตามทฤษฎีที่เชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการอธิบายถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อเกิดการสร้างสรรค์อารยธรรมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติเป็นภาพต่อเนื่องตามกระบวนการที่ปรับและปรุงให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม (ประเสริฐ วิทยารัฐ. 2531 : 17) ชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาก็คงเช่นเดียวกัน จากแนวคิดดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้คนที่ย้ายอยู่ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลามีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับน้ำและเกษตรกรรมเป็นหลัก ขณะเดียวกัน หากเป็นไปอย่างที่ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ กล่าวว่า "...สิ่งที่นำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนนั้นผูกพันกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและเป็นพื้นฐานของการดำรงสังคม..." (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. 2549 : 1 – 18) วิถีชีวิตของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลาคงจะพิจารณาได้จากกิจกรรมในตลาดนัดวันอาทิตย์ด้วยเช่นเดียวกัน

2. "ตลาดนัดวันอาทิตย์" : ภาพสะท้อนหน่วยทางสังคมและศูนย์กลางการปฏิสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มทะเลสาบ

ตลาดนัดนอกเหนือจากการเป็นพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแล้ว ตลาดนัดยังมีหน้าที่อื่นๆ เป็นต้นว่า เป็นพื้นที่สำหรับใช้เวลาว่างและเป็นพื้นที่ของการพักผ่อน (leisure space) (อริตา สุนทรโรทก. 2549 : 103 – 140)

สำหรับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา พบว่านอกจากผู้คนที่มาเดินตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อจับจ่ายสินค้าแล้ว ผู้มาเดินตลาดนัดฯ อีกจำนวนหนึ่งไม่ได้มีจุดหมายในการจับจ่าย หากทว่าเป็นการใช้เวลาว่างและหากถูกใจในตัวสินค้าก็จะซื้อสินค้าและบริการ

ขณะเดียวกัน ลักษณะของการหยุดการควบคุมการจัดระเบียบทางสังคมไว้ชั่วคราวโดยปล่อยให้ความสับสนวุ่นวายไม่มีระเบียบเข้ามาแทนที่ทำให้ผู้ที่มาเดินตลาดนัดรู้สึกว่ถูกปลดปล่อยจากพันธะหน้าที่ประจำแตกต่างจากตารางชีวิตประจำวันและยังเป็นสถานที่ที่รวมเอาความเชื่อทั้งโลกและเทพเจ้ามารวมอยู่ในตลาดด้วย (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. 2549 : 1-18)

"ตลาดนัดวันอาทิตย์" หรือ "นัดอาทิตย์" บริเวณสถานีรถไฟสงขลา หรือ ที่รู้จักกันในนาม "ตลาดรถไฟ" มีพื้นที่ประมาณ 77300 ตารางเมตร ครอบคลุมอาณาบริเวณและ

พื้นที่สำคัญๆ 3 จุดด้วยกัน คือ บริเวณถนนรามวิถี บริเวณถนนปละท่า และบริเวณถนนที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสงขลา มีแผงขายสินค้าและบริการไม่ต่ำกว่า 1,000 ร้านค้า (นับรวมทั้งที่วางกับพื้นและกลุ่มแม่ค้าที่มาขายเป็นครั้งเป็นคราวไม่ได้มาทุกสัปดาห์) มีผู้บริโภคมารับจ่ายสินค้าและบริการหมุนเวียนเฉลี่ยกว่า 30,000 คนต่อวัน (นัด) อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเทศบาลนครสงขลา และอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของบริษัทมิตรทอง จำกัด

2.1 พัฒนาการและความเป็นมา

พัฒนาการและความเป็นมาของตลาดนัดวันอาทิตย์¹ หรือ "ตลาดรถไฟ" ดังที่เพียง แก้วสุวรรณ เล่าว่า "...เริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อสถานีรถไฟเปิดให้บริการ (ทั้งนี้ รถไฟสายหาดใหญ่-สงขลาเปิดให้บริการเดินรถตั้งแต่ พ.ศ. 2460 และยุติการให้บริการเมื่อ พ.ศ. 2521) โดยในเบื้องต้นเป็นการให้บริการหรือค้าขายให้กับผู้คนที่มารอรถไฟหรือโดยสารรถไฟ จึงมีชาวบ้านนำของมาวางขายหน้าสถานี..." (เพียง แก้วสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณ ถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2550) และขณะเดียวกัน ยุทธิ ศุภระการจณ์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

"...ประมาณ พ.ศ. 2515 สถานที่ที่ใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้านั้นอยู่บริเวณใต้ต้นยาง หน้าศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนปัจจุบัน...ซึ่งช่วงแรกเป็นการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ มีพ่อค้าแม่ค้าเพียงไม่กี่คน...ต่อมามีคนรู้จัก จึงได้มาค้าขายกันมากขึ้น จากพ่อค้าแม่ค้า 10 คนกลายเป็น 20 คน จนต้องขยายมาขายในพื้นที่ริมถนนหน้ากรมป่าไม้ และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ มีร้านค้ามาวางของขายตั้งแต่หน้ากรมป่าไม้ตลอดถนนรามวิถีและแยกเข้าไปยังสถานีรถไฟเต็มพื้นที่เลยออกไปยัง ถนนปละท่าไปตลอดริมเส้นทางฝั่งตรงข้ามหน้าโรงเรียนวรนารีเฉลิมจนถึงสี่แยกศาลแขวง สงขลา...จากเดิมเป็นเพียงการนำสินค้าที่เหลือจากการขายที่อื่นๆ เป็นเพียงตลาดเล็กๆ กลายเป็นตลาดใหญ่...เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของคนในจังหวัดสงขลาและคนในกลุ่มเลสาบ...รวมถึงมีพ่อค้า แม่ค้าจากต่างจังหวัดนำของมาขาย อย่างที่เห็นในทุกวันนี้..."

(ยุทธิ ศุภระการจณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณบาทวิถีถนนปละท่า. เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2550)

¹ คำนวณจากพื้นที่ซึ่งถือเป็นจุดหลักสำคัญๆ อันเป็นพื้นที่ที่ใช้ในกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้า

ปัจจุบันตลาดนัดวันอาทิตย์เป็นที่รู้จักทั้งหมู่พ่อก้าวและคนทั่วไป ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ตลาดนัดแห่งนี้มีคนเดินจับจ่ายซื้อสินค้าและบริการเป็นจำนวนมาก จึงกลายเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา และบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เป็นเพราะตลาดแห่งนี้มีสินค้าที่หลากหลายทั้งสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย บ้านเท็ง หรือ สินค้าพิเศษหายากด้วย เช่น พระเครื่อง ของเก่าราคาสูงๆ ขณะเดียวกัน ด้วยทำเลที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าก็ถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางทางการคมนาคมและการเดินทางติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างๆ ในลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย ผู้ไม่มียานพาหนะส่วนตัวก็สามารถใช้ระบบขนส่งมวลชนที่คล่องตัวสามารถเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ ในเขตลุ่มทะเลสาบได้เป็นอย่างดี

2.2 การจัดระเบียบและการใช้พื้นที่

การจัดระเบียบและการใช้พื้นที่ของกลุ่มพ่อค้าแม่ขายภายในตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ ซึ่งมีทั้งเจ้าประจำและพ่อค้าแม่ขายชาจร จะอยู่ภายใต้การบริหารจัดการพื้นที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ สถานีรถไฟสงขลาตามเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องการจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ พ.ศ. 2549 ทั้งนี้ ได้แบ่งพื้นที่รับผิดชอบออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของบริษัท มิตรทอง จำกัด

1) พื้นที่ส่วนที่อยู่ภายใต้การรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา ได้แก่ บริเวณพื้นที่สองฝั่งบนบาทวิถีถนนรามวิถี และ ถนนปละท่า พื้นที่บริเวณนี้กลุ่มพ่อค้าแม่ขายจะต้องขออนุญาตจากเทศบาลนครสงขลาเนื่องจากเป็นพื้นที่ผ่อนผัน และให้เป็นไปตาม เทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่อง การจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ ในการดำเนินการนั้นจะต้องยื่นขอต่อเทศกิจ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเช่าพื้นที่ นอกจากเสียค่าเก็บขยะจำนวน 10 บาทต่อวัน (หรือมากกว่าขึ้นอยู่กับพื้นที่)

สำหรับพ่อค้าแม่ขายที่ใช้พื้นที่บาทวิถีของถนนรามวิถีและถนนปละท่า นั้น เทศกิจได้กำหนดระเบียบพื้นฐาน คือ ให้แต่ละแผงจัดการรับผิดชอบเรื่องความสะอาดในส่วนของตัวเองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และเทศกิจมีนโยบายจัดการประชุมพ่อค้าแม่ขายประจำทุกเดือนๆ ละ 1 ครั้ง พร้อมทั้งให้ดำเนินการในนามของคณะกรรมการตลาดนัด

2) พื้นที่ส่วนที่อยู่ภายใต้การดูแลของบริษัท มิตรทอง จำกัด เป็นพื้นที่ราชพัสดุอยู่ในความรับผิดชอบของการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยบริษัท มิตรทองได้สัมปทานทำสัญญาเช่าจากการรถไฟแห่งประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา โดยมีกำหนดสัญญาเช่าเป็นเวลา 20 ปี เขตรับผิดชอบดูแลจึงเป็นพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

และพื้นที่โดยรอบทั้งหมด ประมาณ 5 ไร่เศษ (ปกรณ์ เสมประดิษฐ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550)

สำหรับพ่อค้าแม่ขายที่ใช้พื้นที่ภายใต้การดูแลของบริษัทมิตรทอง จำกัด นั้น บริษัทได้กำหนดกฎระเบียบไว้เช่นเดียวกัน คือ ต้องรักษาความสะอาดในพื้นที่ของตน ให้เรียบร้อย และห้ามทะเลาะวิวาทกัน ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามกฎข้างต้นก็จะให้หยุดขาย หรือพักการขาย แต่โดยรวมแล้วกลุ่มพ่อค้าแม่ขายในตลาดนัดฯ จะปฏิบัติตามกฎระเบียบดี และที่สำคัญพ่อค้าแม่ขายเหล่านี้รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี ปัญหาการแย่งพื้นที่และการทะเลาะวิวาทจึงพบน้อยมากๆ หรือ หากมีการทะเลาะวิวาทก็จะมีมีการไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการของตลาด และปัจจุบัน (2550 - ผู้วิจัย) เทศบาลนครสงขลาได้ร่วมกับบริษัทมิตรทอง จำกัด ได้ดำเนินการและขอความร่วมมือจากกลุ่มพ่อค้าแม่ขายให้ส่งสำเนาทะเบียนบ้านให้กับเทศบาล เพื่อดำเนินการจัดสรรเกี่ยวกับพื้นที่บริการให้ชัดเจน แนนอน สำหรับป้องกันพื้นที่ทับซ้อน และการแย่งพื้นที่ (อารีย์ พิพิธสถาพร (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550)

ในส่วนของค่าเช่าแผงนั้น พ่อค้าแม่ขายที่ใช้พื้นที่ในส่วนนี้ต้องเสียค่าเช่าในราคา 600 บาทต่อเดือน และค่าเก็บขยะวันละ 5 บาทถึง 50 บาทต่อราย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดของการใช้พื้นที่ (ปกรณ์ เสมประดิษฐ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550)

2.3 แผนที่เดินดิน ปฏิทินเวลาของตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ

ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ มีผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องมากมายทั้งพ่อค้า/แม่ค้าในฐานะผู้ผลิตและในฐานะคนส่งผ่านสินค้าให้กับผู้บริโภค และกลุ่มคนหรือชุมชนอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะของผู้ผลิตที่ผลิตสินค้าให้กับพวกพ่อค้านำไปจัดจำหน่าย ขณะเดียวกันสินค้าที่มีวางจำหน่ายในตลาดนัดก็มีหลากหลายประเภท และสินค้าประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น คือผลผลิตที่มาจากการผลิตของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะสินค้าประเภทอุปโภคบริโภค สินค้าเหล่านี้ถือเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์เป็นเครือข่ายของคนและชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ กลายเป็นหน่วยทางสังคมและหรือศูนย์กลางของการติดต่อระหว่างกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสามารถแยกเป็นเวลาโดยสังเขปได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 การประเดิมพื้นที่

ช่วงเวลาประมาณตั้งแต่บ่ายถึงค่ำของวันเสาร์ซึ่งถือเป็นการประเดิมพื้นที่และเป็นจุดเริ่มต้นของวัฏจักรตลาดนัดฯ ช่วงเวลานี้เริ่มดำเนินกิจกรรมโดยกลุ่มผู้ให้บริการเข้าร่วม "...โดยมีผู้ให้บริการเข้าร่วม 3 กลุ่มใหญ่ ซึ่งได้รับการประมูลมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน...ก็จะทำหน้าที่กางร่มในส่วนที่ตนเองรับผิดชอบ ให้แล้วเสร็จภายในช่วงเย็นถึงค่ำของวันเสาร์...เมื่อถึงวันอาทิตย์...ซึ่งบางคนอาจจะมาตั้งแต่ตอนหัวรุ่งก็สามารถวางของที่จะขายได้เลย...ค่าเช่าก็จะเดินเก็บในตอนเช้าโดยสังเกตจากเครื่องที่ทำสัญลักษณ์เอาไว้ว่าร่มคันไหนเป็นของผู้ให้บริการคนใด...โดยจะคิดค่าเช่าอยู่ที่ ระหว่าง 7 - 10 บาทต่อร่ม 1 คัน เช่น 1 คัน คิด 10 บาท หรือ 2 คัน 15 บาท หรือ 3 คัน 20 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเป็นลูกค้าประจำหรือเปล่า แต่ส่วนใหญ่ในการบริการเข้าร่วมก็จะเป็นขาประจำ..." (เรื่องยศ ไม่ทราบนามสกุล (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณบาทวิถีถนนปละท่า. เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2550)

ช่วงที่ 2 การจัดแผง ลงแรงและผลผลิต

ช่วงเวลาประมาณตั้งแต่ตอนเที่ยงคืนของวันเสาร์จนถึงช่วงเวลาย่ำรุ่งและตอนเช้าของวันอาทิตย์แต่จะไม่เกิน 8 โมงเช้า

ช่วงเวลานี้ถือเป็นบทบาทและหน้าที่ของเหล่าบรรดาพ่อค้าแม่ขาย ที่จะต้องแสดงฝีมือลายมือในการจัดแสดงสินค้า ซึ่งพ่อค้าแม่ขายแต่ละคนแต่ละกลุ่มก็จะมีเวลาในการลงสินค้าและจัดแผงขายของที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ (1) พื้นที่ของแผงสินค้าว่าอยู่ส่วนไหนของตลาดนัด หากอยู่ตอนในหรือในส่วนที่อยู่ภายใต้กาดูแลของบริษัท มิตรทอง จำกัด ก็จะต้องมาลงสินค้าและจัดแผงสินค้าเร็วกว่าผู้ที่มีแผงอยู่ด้านนอก ทั้งนี้ กลุ่มที่มาลงสินค้าและจัดแผงจำหน่ายสินค้าเร็วกว่ากลุ่มอื่นๆ จะเป็นพวกอาหารสด ผัก ที่จำหน่ายแบบขายส่ง กับกลุ่มเสื้อผ้าสินค้ามือสอง(ซึ่งแผงสินค้าอยู่ตอนในและมีปริมาณสินค้ามากประกอบกัน) ส่วนกลุ่มพ่อค้าที่มีแผงจำหน่ายอยู่บนบาทวิถีของถนนปละท่าและรามวิถี กลุ่มนี้ถือว่าอยู่ด้านนอกก็จะมาช้ากว่าพวกที่อยู่ตอนใน ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่นำผลผลิตที่มีอยู่ในครัวเรือนมาจำหน่ายในปริมาณเล็กๆ น้อยๆ (2) ปริมาณของสินค้าที่นำมาจำหน่าย ว่ามากหรือน้อยแค่ไหน พ่อค้าแม่ขายคนไหนมีสินค้าที่มาจำหน่ายมากก็ใช้เวลาในการจัดแผงขายมาก พ่อค้าแม่ขายคนไหนมีสินค้าที่มาจำหน่ายน้อยก็ใช้เวลาในการจัดแผงขายน้อยหน่อย กลุ่มที่สินค้ามากๆ ได้แก่กลุ่มเสื้อผ้ามือสอง (อารีย์ พิพิธสถาพร (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550)

ในบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มพ่อค้าแม่ขายเหล่านี้ ผู้แสดงมีทั้งที่เป็น (พ่อค้าแม่ขาย) มืออาชีพและ(พ่อค้าแม่ขาย) มือสมัครเล่น (ซึ่งจะค้าขายเฉพาะวันอาทิตย์เท่านั้น ในวันธรรมดา ก็ประกอบอาชีพประจำทั้งบริษัทเอกชน ราชการ) มีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้เฒ่าผู้แก่แต่สิ่ง ที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนคือพ่อค้าแม่ขายส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้หญิง ทั้งนี้ คงเป็นดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายไว้ว่า "...ผู้หญิงไทยมีสันดานเป็นแม่ค้ามาในวัฒนธรรมอย่าง เหนียวแน่น บทบาทของผู้หญิงในวัฒนธรรมไทยหลายอย่าง ตั้งแต่มีส่วนร่วมในการผลิต ของครอบครัว เป็นผู้จัดการใหญ่ในการกำหนดการใช้ทรัพยากรในครัวเรือนเพื่อการบริโภค และเมื่อมีส่วนเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็นำมาแลกเปลี่ยนกันในตลาด.." (อ้างใน กิตติพร ใจบุญ. 2549 : 79) และ "...อาจเป็นเพราะแม่ค้าเป็นอาชีพที่ไม่รับจ้างใคร เป็นทางออกของผู้หญิงที่มีการศึกษาน้อย...มีความพึงพอใจที่จะประกอบอาชีพการค้า เนื่อง จากการไม่มีอาชีพอื่นที่ให้ผลตอบแทนดีกว่า ทำให้ผู้หญิงที่ทำอาชีพแม่ค้าได้สร้างโอกาส ทางการค้า คือ ลงทุนค้าขายเอง...และอาชีพแม่ค้ายังเป็นเพราะสืบทอดธุรกิจการค้าจาก คนรุ่นพ่อรุ่นแม่อีกด้วย..." (สมฤดี บัวรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และ คณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2550)

ช่วงที่ 3 การเลือกซื้อ - จับจ่าย

ช่วงเวลาประมาณย่ำรุ่งของวันอาทิตย์เป็นต้นไปถึงยามสายจนถึงเที่ยงและบ่ายนิดๆ ถือเป็นช่วงเวลาทองและเป็นหน้าที่ของนักช้อปและผู้บริโภค

กลุ่มคนที่เข้ามาจับจ่ายในช่วงนี้มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกับช่วงที่ 2 กล่าวคือ มีความหลากหลายในเพศ อายุ วัย วุฒิการศึกษา และการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ วันเพ็ญ เรืองจำรัส กล่าวว่า สามารถเป็นออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

(1). กลุ่มพ่อค้าคนกลางและผู้ประกอบการ กลุ่มนี้จะเข้ามาทำการจับจ่ายสินค้า เพื่อนำไปจำหน่าย หรือ เพื่อนำไปประกอบการกิจการ โดยเฉพาะผู้ประกอบการต่าง ๆ สินค้าที่กลุ่มนี้ซื้อก็จะเป็นพวกผักสดประเภทต่างๆ และการซื้อขายก็จะเป็นไปในจำนวนมากๆ หรือ เป็นลักษณะของการขายส่ง กลุ่มนี้ถือเป็นผู้บริโภคอันดับต้นๆ ของตลาดนัดซึ่งจะจับจ่าย เลือกซื้อสินค้าช่วงเวลาย่ำรุ่งของวันอาทิตย์

(2) กลุ่มผู้บริโภคทั่วไป กลุ่มนี้จะเดินสำรวจ เลือกซื้อสินค้าและบริการตามที่ได้ วางแผน หรือ กำหนดไว้ อาจจะเป็นทั้งสินค้าประเภทบริโภค อุปโภค หรือ อาจเป็นสินค้า ฟุ่มเฟือยทั่วไป ทั้งนี้ แต่ละอาทิตย์จะมีสินค้าใหม่ๆ มาวางขายเสมอ กลุ่มผู้บริโภคกลุ่มนี้ จะไม่รู้ว่ามีสินค้าอะไรมาวางขายในแต่ละวัน ทุกคนจะเดินดูว่ามีสินค้าอะไร แล้วจึงตัดสินใจ

ซื้อซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในเวลาค่อนข้างรวดเร็ว ด้วยความรู้สึกและด้วยเหตุผลต่างๆ กัน เป็นต้นว่า ถูกใจในรูปแบบรูปทรง สีสันลวดลายของตัวสินค้า รวมทั้ง ความรู้สึกที่ว่าอาจจะไม่มีสินค้าตัวนี้มาขายอีกในคราวหน้า หรือ ไม่สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้าทั่วไป (วันเพ็ญ เรืองจำรัส (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนพลเก่า เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2550)

ช่วงตลาดวาย : เคลียร์พื้นที่

ช่วงตั้งแต่เวลาประมาณเที่ยงเป็นต้นไปจนถึงเวลาค่ำของวันอาทิตย์ ช่วงนี้มีผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผู้ให้บริการเช่ารถ (2) กลุ่มทำความสะอาดพื้นที่ซึ่งเป็นพนักงานทำความสะอาดของเทศบาลนครสงขลา และ (3) กลุ่มเก็บของเก่าหรือขยะเพื่อขาย ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะทำหน้าที่ของตนเองเพื่อความสะอาดเรียบร้อยของสถานที่ที่ได้ดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนและบริการมาตลอดทั้งวัน

ตลาดเป็นพื้นที่หรือศูนย์กลางในการทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่ใครๆ ก็สามารถเข้าไปได้ ตลาดนัดจึงทำให้พื้นที่มีสภาพเป็นพื้นที่เปิดในช่วงเวลาหนึ่ง โดยเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนสินค้า ในตลาดมีสินค้าหลากหลาย ทั้งของกินของใช้ที่จำเป็นและไม่จำเป็น ราคาสินค้ามีหลายระดับ ซึ่งเหมาะสมกับกำลังซื้อของลูกค้าแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีราคาแตกต่างกันออกไปตั้งแต่ราคาหลายชิ้นต่อ 5 บาท ถึงชิ้นละเป็นพันเป็นหมื่น

อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนต่างๆ ในแต่ละช่วงทั้ง 4 ช่วงนี้ มิได้มีส่วนร่วมหรือแสดงบทบาทเฉพาะในพื้นที่บริเวณรถไฟเท่านั้น หากทว่ายังเชื่อมโยงกับตลาดนัดและชุมชนอื่นๆ หรือ กล่าวได้ว่าตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่ทว่ายังคงเชื่อมโยงกับตลาด/ชุมชนอื่นๆ เป็นต้นว่า กลุ่มผู้ให้บริการเช่ารถก็จะให้เช่ารถในตลาดนัดอื่นๆ โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองสงขลา หรือ กลุ่มพ่อค้าคนกลางหรือผู้ประกอบการอาจนำสินค้าที่ซื้อจากตลาดนัดวันอาทิตย์ไปจำหน่ายยังพื้นที่ชุมชนลุ่มเลสาบ คนเก็บขยะก็ไปเก็บขยะในตลาดนัดใกล้เคียง ทั้งนี้ ตลาดนัดที่มีในพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา ได้แก่ ตลาดนัดเปิดท้ายประมงใหม่ (เปิดบริการลูกค้าเวลาย่ำค่ำของวันจันทร์ วันอังคารและวันพุธ) ตลาดนัดเปิดท้ายชอยกูโบร์ (เปิดบริการลูกค้าเวลาย่ำค่ำของวันพฤหัสบดีและวันศุกร์) และตลาดนัดหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา (เปิดให้บริการช่วงเช้าถึงเที่ยงวันเสาร์) หรือตลาดนัดในพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นเขต "โหมเล" เช่น

วันพุธ ตลาดนัดสทิงพระสามแยกหัวถนนคูซูด ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ (ให้บริการเช้ามีด - ช่วงเวลาสาย)

วันพฤหัสบดี ตลาดนัดจะนะ สี่แยกเทศบาล ตำบลจะนะ อำเภอจะนะ (เปิดให้บริการช่วงเวลาเช้า - ช่วงเวลาสาย)

วันเสาร์ ตลาดนัดคลองแงะ สามแยกบ้านคลองแงะ อำเภอสะเดา (เปิดให้บริการช่วงเวลาเช้า - ช่วงเวลาบ่าย)

วันเสาร์ ตลาดนัดนาม่วง บริเวณหลังสถานี รถไฟนาม่วง อำเภอนาหม่อม (เปิดให้บริการช่วงเวลาบ่าย - ช่วงเวลาค่ำ)

วันอาทิตย์ ตลาดนัดระโนด บริเวณตลาดสดเทศบาล ตำบลระโนด อำเภอรโนด (เปิดให้บริการช่วงเวลาเช้ามืด - ช่วงเวลาสาย)

ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ จึงนับว่ามีความสำคัญและถือเป็นหน่วยทางสังคมหนึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

3. "ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ" : ภาพสะท้อนระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบ

พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลามีจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ความต่อเนื่องทางการค้าขายของชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาที่มีมาตั้งแต่ในอดีตต่อเนื่องถึงปัจจุบัน สินค้าส่วนหนึ่งเป็นสินค้าที่ได้จากธรรมชาติหรือสินค้าที่นำวัสดุจากธรรมชาติมาผลิตเป็นสินค้าในชุมชน เพื่อส่งขายให้กับชุมชนอื่นๆ ต่อไป สินค้าที่ได้จากธรรมชาติโดยตรง เช่น ไม้ ของป่า (เขาสัตว์ เครื่องเทศ สมุนไพร ฯลฯ) เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้จากทะเล เช่น กุ้ง ปลา เป็นต้น สินค้าเหล่านี้เป็นที่ต้องการของผู้คนในเมืองใหญ่หรือเมืองหลวง รวมทั้งการส่งส่วยในอดีตอีกด้วย

สำหรับพื้นที่อันเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนและค้าขายสินค้า ทั้งในส่วนของความรับผิดชอบของเทศกิจและบริเวณในส่วนความรับผิดชอบของบริษัทมิตรทอง จำกัดนั้นพบว่าวันที่ไม่มีตลาด พื้นที่นั้นแทบไม่มีอะไร แต่เมื่อถึงวันอาทิตย์ซึ่งที่มีตลาดจะแตกต่างไปอย่างสิ้นเชิง มีผู้คนพลุกพล่าน มีความหลากหลายของกลุ่มคนต่างวัย ต่างเพศต่างชนชั้น และต่างความเชื่อ ความสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นในกิจกรรมของตลาดนัดฯ จึงเปรียบเทียบได้กับสินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนั้น คือ ข้าวยา⁴ (ความสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นเรามักจะได้ยินการเปรียบเทียบว่า "มั่วเหมือนคั่วดอก" หรือ "มั่วเหมือนข้าวยา")

⁴ ข้าวยาเป็นเอกลักษณ์ทางอาหารของชาวภาคใต้ประเภทหนึ่ง สามารถดูรายละเอียดใน สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2546 : 317 - 326.

รูปภาพ แสดงร้านค้าขายข้าวยาและแสดงส่วนประกอบของข้าวยา

ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดฯ ทั้งในฐานะผู้ขาย ทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการเอง และลูกจ้าง ในฐานะผู้บริโภค/ผู้ซื้อ ทั้งซื้อเพื่อนำไปบริโภคเองภายในครอบครัว และซื้อเพื่อนำไปขายต่อ (คนกลาง) กลุ่มคนผู้ให้บริการอื่นๆ เช่น เด็กส่งของ คนขับสามล้อ รถรับจ้างอื่นๆ เป็นกลไกตัวหนึ่งที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเดินหน้าได้อย่างเป็นระบบและมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันวัฒนธรรมของชุมชนแถบนี้

"สินค้า" ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ชี้ให้เห็นความเป็นไปและเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมได้ชัดเจน โดยเฉพาะสินค้าตามฤดูกาลต่างๆ ดังที่ เกรียงศักดิ์ หลีเจริญ (2519 : 51 - 53) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ตลาดนัดเป็นแหล่งรวบรวมอาหารที่เหลือจากการบริโภคของชาวชนบท เพื่อส่งออกมาจำหน่ายยังตลาดในเมืองที่มีความต้องการสินค้าประเภทนี้ จึงเกิดระบบการค้าภายในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น ซึ่งอาจจะพัฒนาเป็นย่านกลางที่ให้บริการสินค้าทางการเกษตรเป็นสื่อกลางประสานช่องว่างของความต้องการสินค้าต่างประเภทของคนในเมืองกับชนบท และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชากรในชุมชนท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

ตลาดนัดฯ จึงเป็นแหล่งของการส่งผ่านสินค้าและเป็นแหล่งแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมด้านการบริโภคที่ดีที่หนึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะอาหารพื้นบ้าน ซึ่งพบว่าแต่เดิมอาหารพื้นบ้านบางประเภทนิยมกันอยู่ในวงแคบเฉพาะถิ่นก่อนแล้วแพร่หลายยิ่งขึ้นตามลำดับของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ จนกลายเป็นที่นิยมกันทั่วทั้งภาค อาหารพื้นบ้านของภาคใต้ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน อาทิ ข้าวยา น้ำบูดู แกงพุงปลา (แกงไตปลา) ปลาจิ้งจั้ง แป้งแดง หนาง ส่วนอาหารพื้นบ้านประเภทผักหรือผลไม้ถิ่นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ลูกเนียง ลูกเหรียง สะตอ ยอดมะม่วงหิมพานต์ ทุเรียน มังคุด ลางสาด ลองกอง ลูกู จำปาตะ มะมุดสุกละมุด (บางถิ่นเรียกว่า สวา) ลูกหยี รวมทั้ง

ขนมหวานพื้นเมืองที่นิยมกันมาก ได้แก่ ขนมโค ขนมเท่ดิบ (ลอดช่องน้ำกะทิ) ขนมเม็ดข้าว (ขนมปลากริม) กะละแม ทูเรียนกวน (เรียกกันว่าเรียนเคี้ยว) เมล็ดมะม่วงหิมพานต์คลุกหรือเชื่อมน้ำตาล เป็นต้น สินค้าและอาหารเหล่านี้แพร่กระจายโดยมีศูนย์การของการส่งผ่านที่สำคัญ คือ ตลาดนัดฯ นั้นเอง ซึ่งวิธีการของการส่งผ่านก็เป็นลักษณะแบบเรียบง่าย คือ วางขายกับพื้นโดยนำเอากะสอบหรือเสื่อผืนเล็ก ๆ มาปูกับพื้น หรือบางรายที่ตีหน้อยก็ใช้ชั้นหรือโต๊ะตัวเล็กๆ มาวางขายสินค้า โดยเฉพาะกลุ่มแม่ค้าชั่วคราวที่นำพืชผักต่างๆ ทั้งที่ปลูกขึ้นเองและเก็บมาจากธรรมชาติ รวมทั้งได้หาซื้อรวบรวมมาจากเพื่อนบ้านในชุมชน และพวกขนมหรืออาหารพื้นบ้านหลายชนิด เช่น ขนมจีน ขนมดู ข้าวยา ขนมเกาะ จาวตาลเชื่อม เป็นต้น ที่ได้ผลิตเองและขายเอง ขนมข้าวตังหน้าตั้ง ข้าวต้มมัด ข้าวต้มไส้หมูไข่เค็มที่ขายโดยนางสกาวรรณ์ โชติช่วงซึ่งเป็นคนพื้นเพเดิม จังหวัดสงขลา มีบ้านพักอยู่ใกล้วัดสระเกษทำขนมขายเฉพาะตลาดนัดวันอาทิตย์อย่างเดียว โดยใช้แรงงานในครัวเรือน (สกาวรรณ์ โชติช่วง (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2550) นอกจากนี้ สินค้าที่พบเห็นได้เป็นปกติของตลาดนัดวันอาทิตย์และถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลุ่มทะเลสาบคือ อาหารทะเล ทั้งสดและที่ได้รับการแปรรูปเป็นอาหารทะเลสุก หรือที่มีการถนอมอาหาร ทำแห้ง ทำเค็มเรียบร้อยแล้ว เช่น กุ้งแห้ง ปลาหมึกแห้ง และปลาเค็ม ซึ่งเป็นผลผลิตจากชุมชนเก่าแก่วัดและชุมชนหัวเขาแดง (ปกรณ สัมประดิษ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550) หรือสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่ขาดไม่ได้เช่นกัน คือ พืชผักผลไม้ตามฤดูกาลในท้องถิ่น ตัวอย่างสินค้าที่พบเห็นบ่อยๆ เป็นต้นว่า

ผักผลไม้ประเภทสะเดาน้ำปลาหวาน ตะลิงปิงสด สะระแหน่ที่ขายโดยบ้านกอรสวัสติซึ่งเป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอระโนด ก็จะเก็บสิ่งที่มืออยู่รอบรั้วบ้านหรือในชุมชนซึ่งเป็นสินค้าตามฤดูกาล อย่างช่วงนี้ (เดือนเมษายน) ก็เป็นสะเดา ตะลิงปิง และสะระแหน่ (กนกอร สวัสติ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2550)

สินค้าประเภทของสด อย่าง ไข่มัดแดง ผักชีล้อม ผักแขยง และลูกกระเจี๊ยบที่นำมาขายโดยคุณยายทอง ชาวบ้านขุนทอง อำเภอจะนะ ซึ่งเป็นสินค้าที่มีอยู่ในละแวกชุมชนนำมาขายในตลาดนัดฯ พร้อมกับแม่ค้าคนอื่นๆ แห่งบ้านขุนทอง ซึ่งมาด้วยรถรับส่งประจำทางสงขลา-บ้านขุนทอง (ทอง ชาวบ้านขุนทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2550)

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และ หมาน้ำ (อุปกรณ์ใช้ตักน้ำทำจากกาบหมาก) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของกลุ่มบ้านชุมพอ ม.3 ต. เกาะแก้ว อำเภอเมืองสงขลา เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของจังหวัดสงขลาด้วย นำสินค้ามาขายโดยคุณป้า อาริรัตน์ สุขศรี ซึ่งเป็นฝ่ายขายของกลุ่ม (อาริรัตน์ สุขศรี (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2550)

ผลิตภัณฑ์จากจากชุมชนสิงหนครอย่าง กะปิ น้ำตาลโตนด น้ำส้มและน้ำตาลแว่น ที่ขายโดยคุณพา คิลปะสายแห่งชุมชนสิงหนคร ซึ่งเป็นสินค้าที่เป็นผลผลิตของครัวเรือนและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งสิงหนคร (พา คิลปะสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2550)

นอกเหนือจากสินค้าที่นำเสนอและยกตัวอย่างมาข้างต้นแล้ว ตลาดนัดวันอาทิตย์ยังก่อให้เกิดการขยายตัวของการบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง เป็นต้นว่า บริการจัดส่งอาหารและเครื่องดื่มสำหรับกลุ่มพ่อค้าแม่ขายในตลาดนัดฯ บริการรับจ้างขนถ่ายสินค้า บริการรับฝากรถ บริการจัดเก็บขยะ ซึ่งถือเป็นกลไกหนึ่งที่ส่งผลต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบ

4. เศรษฐกิจชุมชน: ภาพสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกเหนือจากสินค้าที่เป็นผลิตผลส่วนเกินของชุมชนดังกรณีตัวอย่างข้างต้นแล้ว ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ ยังเป็นแหล่งส่งผ่านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะสินค้าที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น อาทิ เสื่อกระจูด เสื่อกก เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบทั้งสิ้น

ต้นกระจูดและต้นกกนอกจากนำมาผลิตเป็นเสื่อแล้วในอดีตยังนำมาผลิตเป็นกระสอบเพื่อใส่ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าต่างๆ ที่มีขนาดเล็กรวมทั้งกระสอบกกที่ใช้ใส่เกลือและกระสอบจุตใช้ใส่ข้าวเปลือก กระสอบกกและกระสอบจุต จึงเป็นผลผลิตของชาวบ้านที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ ทะเลน้อยและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา อำเภอกวนขนุน (บ้านทะเลน้อย) จังหวัดพัทลุง และอำเภอชะอวด อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวนไม่น้อยที่เดินทางไปถอนกระจูดส่งขายถือเป็นสินค้าออก ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชุมชนนอกจากข้าวเปลือกที่ส่งออกอยู่แล้ว นอกจากนี้เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากบ้าน สทิงหม้อ บ้านเกาะยอ และบ้านท่านางหอมบางส่วนจะส่งขายไปทั่วตามชุมชนรอบๆ ทะเลสาบสงขลาโดยสินค้าต่างๆ เหล่านี้จะใช้เรือเป็นพาหนะในการขนส่งสินค้า และเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างชุมชน

ปัจจุบันวัสดุจากธรรมชาติและวัตถุดิบจากป่าบางอย่างได้หมดไปหรือร่อยหรอลง ผลผลิตบางอย่างได้รับความนิยมลดน้อยลง (เสือ กระสอบกระจูด เครื่องปั้น ดินเผา) ทำให้กิจกรรมทางเรือเพื่อการขนส่งสินค้าเหล่านี้ลดบทบาทและความสำคัญลง (ปก แก้วกาญจน์ 2540 : 26 - 47)

ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้อาศัยผลผลิตจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นหรือจากต่างถิ่นผลิตเป็นสินค้าเพื่อใช้สำหรับขาย หรือแลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีวิตในชุมชนมีมากมาย ผลผลิตจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการค้าต่างแลกเปลี่ยนทางเรือในบริเวณชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียง ดังเพลงที่ได้ยินเมื่อสักประมาณเมื่อ 10 ปีที่แล้วว่า "...ทั้งหมดนี้เขาปั้นหม้อ เกาะยอมีท่าเรือใหญ่ หัวเขาชาวเลมึ่น้ำใจอาชีฟหัวไปเขาดักโพงพาง...ทั้งหมดชายหม้อ เกาะยอชายอ่าง หัวเขาดักโพงพาง บ่ออย่างชายเคย..."หรือ เพลงที่กล่าวว่า "...บ้านพี่มายไหรมีแต่ไผ่กับโหนด อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา..." ตัวอย่างของสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น

เครื่องปั้นดินเผา : ปั้น - สร้างทางภูมิปัญญา

เครื่องปั้นดินเผาถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวสทิงหม้อ ชาวเกาะยอและชุมชนใกล้เคียงที่มีลักษณะเด่นในด้านความทนทาน มีรูปแบบการผลิตเป็นเครื่องใช้ชนิดต่างๆ เช่น กระเบื้อง หม้อ เพลิง และสวด เป็นต้น

การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวสทิงหม้อจะใช้ทรายละเอียดจากริมฝั่งทะเลอ่าวไทยบริเวณหาดทรายแก้วและดินเหนียวจากปากคลองด้านหลังวัดโล伽าราม และจากบ้านปากอ ในที่ดินป่าสงวนแห่งชาติตำบลปากอ การเตรียมดินเพื่อการปั้นใช้ดินเหนียวผสมดินทรายในอัตราส่วน 1 : 5 คือ ดินทราย 1 ส่วน ดินเหนียว 5 ส่วน การจะนำดินมาผสมเพื่อนวดและหมักดินไว้นั้นจะทำเท่าที่คิดว่าสามารถใช้หมดในแต่ละครั้ง โดยจะนวดและหมักไว้ประมาณ 24 ชั่วโมงต่อครั้ง และเตรียมไว้ 3 วัน จึงจะนำมาทำหรือปั้นขึ้นรูปได้ (สุภาคย์ อินทองคง 2542 : 1224-1237).

อาชีพปั้นหม้อและเครื่องปั้นดินเผาของชาวสทิงหม้อ ชาวเกาะยอและชุมชนบริเวณใกล้เคียงในปัจจุบันได้มีการผลิตลดน้อยลงไปมาก ทั้งนี้ เนื่องจากมาจากความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผามีน้อยลง เพราะการใช้งานภาชนะประเภทเครื่องปั้นดินเผาทำได้ไม่สะดวกเหมือนกับภาชนะที่ทำด้วยพลาสติกหรืออลูมิเนียม และเมื่อการคมนาคมกับตัวเมืองสะดวกมากยิ่งขึ้นทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เป็นต้นว่า ทำงานราชการ ลูกจ้างเอกชน โรงงานอุตสาหกรรม หรือ ใช้พื้นที่ในการทำนา เป็นต้น ในปัจจุบันกรณีแม่ค้าเครื่องปั้นดินเผาที่มาวางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์จึงมีเพียงรายเดียว (ปรกรณ์ เสมประดิษฐ์

(ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550)

รูปภาพ
แสดงร้านค้าขาย
เครื่องปั้นดินเผา
และแผนที่แหล่ง
สินค้า OTOP
จังหวัดสงขลา

ตาลโตนด : ผลผลิตในครัวเรือนสู่สินค้า OTOP

การทำน้ำตาลโตนด เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของประชาชนในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ คือตั้งแต่อำเภอสิงหนครตลอดไปจนถึงอำเภอรโนดโดยเฉพาะอำเภอสทิงพระและตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร มีการทำน้ำตาลโตนดและน้ำตาลแว่น เป็นสินค้าที่สำคัญมาแต่อดีตส่งขายตามแหล่งชุมชนต่างๆ รอบทะเลสาบสงขลาทั้งฝั่งทะเลตะวันตกซึ่งเป็นตลาดแหล่งรับซื้อที่สำคัญและตลาดใหญ่ในอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา "...การทำน้ำตาลโตนดถือเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนแถบนี้ (คาบสมุทรสทิงพระ - ผู้วิจัย) เพราะ บางคนส่งลูกให้เล่าเรียนหนังสือ จนเป็นใหญ่เป็นโตในบ้านเมืองนี้ ก็ด้วยอาศัยต้นตาลตามหัวคั่นน้านั้นแหละ..." (ปกรณ เสมประดิษฐ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2550)

ปัจจุบันการทำน้ำตาลโตนดยังคงมีอยู่ตามปกติในหลายพื้นที่เพราะความนิยมและความต้องการของตลาดยังคงมีอยู่ เพียงแต่พื้นที่บางส่วนที่เป็นแหล่งของวัตถุดิบ คือ ต้นตาลโตนดได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นนาทุ่ง ทำให้ต้นตาลโตนดที่เคยใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญได้หมดไปการผลิตจึงมีปริมาณน้อยลง (กีร์ เทรบุญสิทธิ์. 2542 : 1267 -1271)

ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับน้ำตาลสด เนื่องจากน้ำตาลสดไม่สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานานเพราะนั้น จึงได้มีการคิดค้นและนำน้ำตาลโตนดมาเคี่ยวด้วยความร้อนเพื่อเป็นการยืดอายุการใช้งานได้นานมากขึ้น ทั้งนี้น้ำตาลที่เคี่ยวแล้วยังสามารถนำไปประกอบอาหาร

อื่น ๆ ได้อีกด้วยไม่ว่าจะเป็นการทำขนม หรือเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทำสุรากลั่น (ประชิด ช่วยพาณิชย์ อ่างใน ญาดา สะอาดดี และ อรุมา มีชัย. 2548 : 48)

ในแง่ของวัฒนธรรมน้ำตาลโตนดหรือหวก (น้ำตาลเมา) นอกจากเป็นเครื่องจรรโลงใจ เป็นน้ำเมาเพื่อความบันเทิง ในแง่ความเชื่อซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เช่นเรื่องการปาดตาลที่จะนำน้ำตาลมาผลิตอาหาร นั้นจะเริ่มมีการพาดพรอง (คือ การพาดไม้สำหรับจะปีนขึ้นไปบนต้นตาล) เพื่อขึ้นไปปาดตาลนั้น จะต้องดูฤกษ์ยามตามตำรา โหราศาสตร์เสียก่อน โดยมีความเชื่อว่าห้ามพาดพรองในวันอังคาร และวันพุธ เพราะถือว่าวันอังคารเป็นการทำเพื่อโจร และหากทำในวันนี้ก็อาจจะมีคนขโมยน้ำตาลสดในภายหลัง และหากทำในวันพุธ ซึ่งเป็นวันเนาเปื่อยก็อาจทำให้ผู้ปาดตาลมีอุบัติเหตุจากต้นตาลได้ สำหรับวันที่จัดว่าดีจะเป็นวันพฤหัสบดี หรือวันเสาร์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นคุณลักษณะของการจัดแบ่งเวลาในการทำงานอย่างหนึ่งนั่นเอง (ประชิด ช่วยพาณิชย์ อ่างใน ญาดา สะอาดดี และ อรุมา มีชัย. 2548 : 55 - 57)

ดังนั้น ในแง่หนึ่งการทำน้ำตาลโตนดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับตาลโตนด เพื่อเป็นสินค้าสำหรับการจัดจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

เชื้อและกระสอบกระจูด : ถักทอความสัมพันธ์

ด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งวัตถุดิบทางธรรมชาติ คือ ต้นกระจูด ที่สำคัญแหล่งหนึ่งในบริเวณ หมู่บ้านทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และบ้านควนยาว ตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ (ประมาณ เทพสงเคราะห์ และจำนงค์ แรกพินิจ. 2540 : 12) ชาวบ้านในบริเวณบ้านทะเลน้อย บ้านควนยาว บ้านเคร็ง และบริเวณใกล้เคียงได้ยึดอาชีพสานเชื้อและกระสอบกระจูดขายมายาวนาน โดยในอดีตผลิตภัณฑ์กระจูดมีรูปแบบตามความต้องการใช้สอยแต่เพียงไม่กี่อย่าง เช่น เชื้อ และกระสอบชนิดต่างๆต่อมาเมื่อมีการผลิตและการนำเชื้อและกระสอบที่ผลิตด้วยวัสดุอื่นที่มีความสวยงามมากกว่าเข้ามาจำหน่ายในพื้นที่มากขึ้น ทำให้ความนิยมในการใช้เชื้อและกระสอบที่ผลิตจากกระจูดลดน้อยลง เพื่อสืบสานการสานเชื้อและกระสอบกระจูดให้ยั่งยืน หน่วยงานองค์กรต่างๆ จึงได้ส่งเสริม และพัฒนาการผลิตในรูปแบบต่างๆ เช่น มีทั้งเชื้อ ของชำร่วย ของที่ระลึก ในรูปแบบและสีสันทันหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับ ความนิยมและความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระจูดกลายเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญ และยังคงเป็นที่ต้องการของตลาด และตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ ก็เป็นพื้นที่แหล่งหนึ่งในการส่งผ่านสินค้าออกสู่สาธารณะชน

5. "ตลาดนัดวันอาทิตย์" : ภาพสะท้อนปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ในระบบเศรษฐกิจชุมชน

สภาพการในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้สะท้อนให้เห็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ของชาวบ้านในชุมชนและระหว่างชุมชนได้เป็นอย่างดี และตลาดนัดวันอาทิตย์มิใช่เป็นเพียงสถานที่ที่ใช้สำหรับดำเนินกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น หากทว่ายังเป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ หากปราศจากผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ แล้ว พื้นที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ ก็เป็นเพียงสถานที่ว่างเปล่ารกร้างเท่านั้น

ตลาดนัดนับเป็นพื้นที่ที่หมายหมุดอันดับต้นๆ ในการทำความเข้าใจสังคมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง ด้วยถือว่าเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางการค้าที่ขับเคลื่อนพลังทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้น ตลาดยังเป็นแว่นฉายภาพวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งสะท้อนปฏิสัมพันธ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วย นักวิชาการทางสังคมวิทยาเชื่อว่ามีตลาดที่ไหนก็มีการสังสรรค์นินทาที่นั่น แม้ในปัจจุบันจะเป็นยุคแห่งเทคโนโลยี ที่ส่งผลให้ข้อมูลข่าวสารเดินทางไร้พรมแดน แต่ตลาดนัดก็ยังมีบทบาทเป็นแหล่งของการสังสรรค์นินทา

รูปภาพ แสดงร้านขายรูปของที่ระลึก
(หนังตะลุง)

ฉะนั้น ข้อมูลข่าวสารจึงแพร่สะพัด "ผ่านตลาดนัด" ได้เป็นอย่างดี ในตลาดนัดทุกแห่ง พ่อค้าแม่ค้าชาวบ้านผู้ซื้อผู้ขายพูดคุยสนทนากันได้ทุกเรื่องทั้งเรื่องละครโทรทัศน์ ข่าวสารบ้านเมือง เรื่องของตนเอง เรื่องของเพื่อนบ้าน ซึ่งยังคงความมีชีวิตชีวาที่เป็นมรดกตกทอดที่จะคงมีสืบไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540 : 1-2) พร้อมๆ กับเครือข่ายการช่วยเหลือกันในทางเศรษฐกิจ ช่วยกันขายของและขนของที่นำมาขาย รวมถึงการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยน

ในแง่ขององค์ประกอบของตลาดนัดวันอาทิตย์ ทั้งกลุ่มคนในฐานะผู้จัดจำหน่าย ในฐานะผู้บริโภค หรือในฐานะผู้ให้บริการ ตลาดนัดกับกลุ่มคนเหล่านี้ จึงมีหน้าที่ในการเชื่อมต่อนระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นภายในชุมชน หรือระหว่างชุมชน โดยมีสินค้าและบริการเป็นตัวเชื่อมประสานผู้คน ชุมชนเหล่านี้ให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ด้วยกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนในพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟ บริเวณถนนพลพาและถนนรามวิถี

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ขายด้วยกัน หรือระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ และผู้ขายกับผู้รับจ้างต่างๆ ในลักษณะของการเป็นขาประจำในการซื้อขายสินค้า ดังซึ่งแบร์รี่ ไอแซค (Barry Isaac) ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการที่ลูกค้าจะเลือกมีเจ้าประจำ คือ ความเชื่อถือของผู้ขายรู้จักกันมาก่อน เป็นญาติผู้ขาย อธยาศัยดี ทั้งนี้ นักเศรษฐศาสตร์เองก็ถือว่าการมีเจ้าประจำนั้นเป็นรูปแบบการซื้อขายที่ทำให้เสียค่าเสีย (Transaction cost) ต่ำ ประโยชน์ของการมีเจ้าประจำ คือ ทางด้านลูกค้าก็จะได้รับความมั่นใจว่าผู้ขายจะซื้อตรงต่อตนในเรื่องราคาและคุณภาพของสินค้าที่ซื้อ ทางด้านผู้ขายก็รู้ว่าลูกค้าประจำของตนต้องการอะไรและพยายามที่จะทำให้ลูกค้าพอใจมากที่สุด ซึ่งเป็นการป้องกันความเสี่ยง (Risk) ในการขายสินค้า(อ้างใน กิตติพร ใจบุญ. 2549 : 28 - 29) ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในแบบที่ไม่ได้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกันตลาดนัดได้แบ่งคนเป็นกลุ่มและใช้ความสัมพันธ์ทางการตลาดผูกมัดคนเหล่านี้เข้าด้วยกัน และถือ **"...เป็นการสังคมกันจริง..."**

ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการก็คือ ภายใต้ระบบเศรษฐกิจการค้าแบบทุนนิยมเสรีนิยม ยุคของการหลั่งไหลเข้ามาของทุนภายนอก (ทั้งในและต่างประเทศ) ปรากฏการณ์ 7-ELEVEN เทสโกโลตัส และซูเปอร์มาร์เกตอื่นๆ ที่ส่งผลให้ทุนภายในชุมชนพ่ายแพ้ อำนาจทุนภายนอก ตลาดนัดกลับเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสและสร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวบ้านและผู้ผลิตในชุมชน เป็นพื้นที่ที่ทุนน้อยสามารถต่อสู้แข่งขันกับทุนใหญ่ได้อย่างเสรี

บทส่งท้าย

ตลาดนัดเป็นพื้นที่ที่เผชิญหน้ากับภาวะและปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งในแง่ของโครงสร้างชนชั้นทางสังคม แรงปะทะกับอำนาจรัฐ (ท้องถิ่น) และแรงปะทะอันเกิดจากกระแสของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ตลาดนัดจึงเป็นพื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจ เป็นพื้นที่กลางที่อำนาจทางการเมืองส่งผ่านค่านิยมของรัฐไปยังประชาชน (ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการจัดระเบียบพื้นที่ จัดระเบียบการวางสินค้า คุณภาพสินค้า ราคา และกลไกโครงสร้างกฎหมาย (เทศบัญญัติ) การเก็บค่าเช่าแผง) แต่ในขณะเดียวกันตลาดนัดก็เป็น

พื้นที่ที่เปิดให้เกิดการปลดปล่อย ต่อรองหรือต่อต้านอำนาจที่เหลือกกว่า ผ่านการนิเทศ การพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสาร และการแสดงออกอย่างอิสระของผู้คนที่มาตลาดในรูปแบบ ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจชุมชน

รูปภาพ แสดงร้านขายยาสมุนไพรโดยชนเผ่าชาวกูที่อาศัย
บริเวณเทือกเขาบรรทัด

บรรณานุกรม

- กิตติพร ใจบุญ. (2549). "ตลาดนัดกับวิถีชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย." ใน **ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- กীর เทรบุญส์ (2542) "ตาลโตนด." ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เล่มที่ 6**. (หน้า 1267 -12717. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- เกรียงศักดิ์ หลีเจริญ. (2519). **การวิเคราะห์โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของตลาดนัดหมุนเวียนในจังหวัดสตูล**. ปรินซ์นิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- จรรยา หยูทอง. (2547). **ปากคำคนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : ฝ่ายส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ญาดา สะอาดดี และ อรุณา มีชัย. (2548). **รายงานวิจัยประกอบการเรียนหลักสูตร ศศ.บ. ประวัติศาสตร์ เรื่องบทบาทผู้หญิงในตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา**. สงขลา : หลักสูตร ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์).
- ธิดา สารยา. (2528). "พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทย (เน้นตามพรลิงค์)." ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3**. (หน้า 9-25). นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.
- นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (2545). **คนลุ่มทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- ปก แก้วกาญจน์. (2534). **รายงานการวิจัยการสร้างทางรถไฟกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึงปัจจุบัน : ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ปก แก้วกาญจน์. (2540). **การค้าทางเรือบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ประไพ สุทธิมิตร. (2541). **ตลาดนัดบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา**. ปรินซ์นิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- ประมาณ เทพสงเคราะห์ และจำนงค์ แรกพิณิจ. (๒๕๔๐). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษา
สภาวะทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนบริเวณพื้นที่ระหว่าง
ทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
ประมวล มณีโรจน์. (๒๕๕๑). "นิทานหนังพร้อมน้อยนิทานกลางหัวใจ." ใน เอกสาร
ประกอบการสัมมนาทางวิชาการโครงการเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริม
ศิลปนิพนธ์บ้านภาคใต้ : ก่อนวันดังตามเราจะทำอะไรดี. (หน้า ๑ - ๑๕).
เมื่อวันที่ ๒๙ - ๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๑ ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ทักษิณ.
- ประเสริฐ วิทยาธิ. (๒๕๓๑). "พัทลุง : สภาพภูมิศาสตร์." ในรายงานการสัมมนา
ประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง.) (หน้า ๑๗ - ๓๓). พัทลุง : ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดพัทลุง.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. (๒๕๔๖). กรุงเทพฯ : นามมมีบุ๊ค.
ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ และอังสุณี ชุนหปราณ. (๒๕๔๒). "ทะเลสาบสงขลา," ใน
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๗. (หน้า ๓๐๕๗ - ๓๐๗๔). กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ยงยุทธ ชูแว่น และคณะ. (๒๕๔๑). โลกของกลุ่มทะเลสาบ. กรุงเทพฯ : นาคร.
- สมคะเน แผลงฤทธิ์. (๒๕๔๘). บทบาทตลาดในกรุงเทพมหานครต่อการค้าภายในและ
การค้ากับต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึง สมัยรัชกาลที่ ๕. ปรินิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. (๒๕๔๙). "บทนำ," ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด.
(หน้า ๑ - ๑๘). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์. (๒๕๔๕). "ลักษณะทั่วไปของกลุ่มน้ำทะเลสาบและทะเลสาบสงขลา,"
ใน คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. (หน้า ๙ - ๑๗). สงขลา : โครงการการจัดการ
ทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- สุวิงค์ พงศ์ไพบุลย์. (๒๕๔๒). "วันนัด," ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕.
หน้า ๗๑๕๖ - ๗๑๕๙). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์.

- สุธวัจค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542) "การกินของชาวใต้," ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1.** (หน้า 317 - 326). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สุภาภย์ อินทองคง. (2542). "เครื่องปั้นดินเผาสิงห์หม้อ," ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2.** (หน้า 1224 - 1237). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- อติลา สุนทโรทก. (2549). "ตลาดนัดมหาวิทยาลัยมหิดล : การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่," ใน **ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด.** (หน้า 103 - 140). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษย วิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2540). "สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ในภาคใต้," **รัฐสมิแล. 6 : 1-2.**

บุคลากร

- กนกอร สวัสดิ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัด วันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐.
- ทอง ชาวบ้านขุนทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐.
- ปกรณ์ เสมประดิษฐ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า. เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐.
- พา ศิลปะสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐.
- เพียง แก้วสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัด วันอาทิตย์บริเวณ ถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๐.
- ยุทธ ศุภระการจณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณบาทวิถีถนนปละท่า. เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐.
- เรืองยศ ไม่ทราบนามสกุล (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณบาทวิถีถนนปละท่า. เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐.
- วันเพ็ญ เรืองจำรัส (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐.

สการวัฒน์ โชติช่วง (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์).
ที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐.

สมฤดี บัวรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัด
วันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐.

อารีย์ พิพิธสถาพร (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์).
ที่บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐.

อารีรัตน์ สุขศรี (ผู้ให้สัมภาษณ์). นายพรชัย นาคสีทอง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดนัด
วันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี. เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐.